

INTERVIEW

МИЛЧО

ИДЕНТИТЕТОТ НЕ Е ПРАШАЊЕ НА ДЕФИНИРАЊЕ И НА ПРЕГОВАРАЊЕ

М

илчо Манчевски важи за еден од врвните светски мајстори за раскажување на приказни преку филмот. Неговите филмови се предаваат на стотици универзитети и се влезени во филмски енциклопедии.

Оние кои работеле со него на некој од неговите филмови знаат дека е голем перфекционист кој секогаш се дава целосно во работата, со строги критериуми, како кон себе и кон другите. Тој е меѓу малубројните

уметници кои секогаш имаат став како за денешните случувања, но и за случувањата од минатото. Вели дека за разлика од вулгарните малограѓани никогаш не се срами, ниту се обидува да ја измени богатата македонска култура, историја и традиција. Иако државата одбивала финансиски да ги поддржи, неговите филмови направија многу поголема промоција на Македонија одошто што направил било кој амбасадор или промотор.

Во интервјуто за Капитал мајсторски ја раскажува приказната за неговиот личен и професионален успех.

пишува:

Дејан Азески
dejan.azeski@kapital.mk

фотографија:

фотоархива на Капитал

► Вашиот краткотражен филм „Четврток“ влезе во финалето на американските квалификации за трката за Оскар. Ова е само последен во низата големи успеси на вашите филмови. На што според Вас се должи незгаснатиот интерес на светската филмска јавност за вашето творештво, кој очигледно не може да се објасни само како одблесок од златото на венецијанскиот лав освоено со „Пред дождот“ во далечната 1994 година? Најискрено да ви кажам - не знам. Јас секогаш верувам дека трудот порано

или подоцна ќе се исплати, а талентот ќе биде откриен. Во сето она што го работам, јас најчесто се фрлам од срце и до крај, без задршка, со најстроги критериуми и кон себе и кон другите. Во уметноста човек мора да ја кажува својата вистина, својата емотивна вистина, и ако е тоа кажано на начин кој содржи уметничка вредност, тоа дело ќе има свој живот.

Пред две години бев во жири на фестивалот во Варшава, и во еден ден ми пријдоа прво еден млад режисер од Перу, а потоа еден млад режисер од Кина. И двајцата беа возбудени затоа што имаат можност да ме сретнат - не поради тоа што ме доживуваат како селебрити, туку затоа што „Пред дождот“ ги погодил исклучително силно. Емотивното искуство кое го доживеале било пресудно, според нивните зборови, да одлучат да се бават со филм. Значи, не е работата во тоа дека ги сметаат моите филмови

за добри, туку нешто многу посилено - многу луѓе ги доживуваат моите филмови исклучително емотивно, филмовите ги допираат во срце. Тоа е поголема награда за еден уметник од сите фестивалски награди, од било кое сврстување во филмски енциклопедии, или ордени и финансиски награди. Но, на крајот на денот, најважен е дијалогот што уметникот ќе го има на само со делото. Мора чесно да си признаеш дали си го постигнал она што си сакал да го постигнеш, а тоа да биде неврзано со публиката, туку да биде соочување со делото, со креацијата и со вечноста. Публиката можеш да ја измамиш, ама вечноста не можеш да ја излажеш.

► Како еден мултиталент се одлучува релативно да ги запостави другите полиња на творечки интерес, и во одреден период да одлучи првенствено да се посвети, во вашиот случај, на филмот? Кога и

МАНЧЕВСКИ

Идентитетот не е прашање на дефинирање и на преговарање. Тоа е нешто што човек го носи во себе и тоа е право што не може ниту да се одземе, ниту да се оспори. Не треба да се потресуваме околу глупоста на некои луѓе и политичари кои се обидуваат да направат етничко чистење врз овој народ.

зошто се случи Милчо Манчевски да посака својот јавен лик да го гради преку режијата?

Почнав да режирам за да се осигурам дека моите сценарија нема да ги упропасти некој лош режисер. Откако знам за себе, пишување - или, со други зборови, раскажување - ми лежело, и секогаш ми бил мерак да пишувам. Тогаш се чувствувам слободен, насмеан, знам дека создавам. Како тинејџер добив награда на „Политика“ за расказ, и тоа особено ме поттикна. Еден друг расказ кој доби награда кога имав 16 години е предлошка за играниот дел на мојот најнов филм, „Мајки“. А, еве како се случи: чивијата ми ја стави мојата професорка во гимназијата „Орце Николов“, Олга Пешевска. Кога професорката Пешевска ме праша што ќе студирам, и’ реков - новинарство, за да можам да се бавам со пишување. Таа дискретно ми посочи дека новинарите се изложени на притисоци и на цензура.

Мојот табиет не се помирува со такво нешто, и таа тоа го знаеше. „Зошто не се обидеш да бидеш режисер“, ми рече. „Режираш одлични гимназиски претстави“. Тука ми светна сијалицата. После тоа се обидов да се запишам на режија кај нас, ама немав врска за да ме примат или за да добијам државна стипендија за во странство - и покрај тоа што бев првенец на генерација. За среќа, универзитетот во Јужен Илиној ме прими и ми даде стипендија. На извесен начин, да работиш на филм значи да создадеш помалку дела на број. Филм се работи споро и макотрпно затоа што е гломазна, многу скапа играчка која бара многу технологија и во која учествуваат десетици и стотици луѓе со свој придонес. Моите филмови

се авторски, а не индустриски, и затоа се рачно изработени - јас учествувам во секој аспект на процесот, од идеја, преку сите чекори на подготовки и проби, до најмалите детали во монтажа, во создавање на музиката, па и во маркетинг и пласман кога филмот и дистрибутерот тоа го бараат од мене. Затоа, за да ги задоволам секојдневните креативни потреби, интензивно и паралелно се бавам со фотографија; објавив две книги фотографии и имав две изложби кои патуваа од Њујорк и Москва до Санто Доминго и Стокхолм. Се’ уште пишувам, ама ретко објавувам. Последната нешто што го објавив е книжулето кое се бави со теорија на уметноста „Вистина и приказка: белешки за (исклучителна) верба во уметноста“, во издание на

Јас секогаш верувам дека трудот порано или подоцна ќе се исплати, а талентот ќе биде откриен.

28 ИНТЕРВЈУ

Пунктум букс од Бруклин. Наскоро преводот на македонски ќе го објави Магор од Скопје.

► Често во вашите филмови тема е македонската историја. Тоа е резултат на жива, актуелна креативна провокација или на некоја концепција што можеби вклучува јасна намера за афирмација на земјата?

И едно и друго. Љубопитен сум кога е во прашање историјата воопшто, ме интересира што навистина се случило, и како тоа се разликува од она што го читаме во учебниците. Што е факт, а што фикција. Едно време студирав археологија, и се уште ме интересира реконструирање на некој живот што веќе не постои.

Како режисер и писател, во описот на моето работно место е да бидам раскажувач. Во тој поглед ме интересира расчекорот меѓу вистината и приказката, разните форми на раскажување - приказки, легенди, митови, сказни, анегдоти, епови, романи, вицови, трачови, па и историја. Што се однесува до намерата да ја афирмирам земјата - таа намера постои. Мислам дека е тоа обврска на секој од нас, и верувам дека повеќето луѓе тоа го чувствуваат, дури и кога не го артикулираат. Мене ми е мило да ги претставам доблесните страни на оваа култура и на оваа педа земја пред светот, ама не сакам да лажам. Мислам дека оваа култура и традиција имаат свое богатство кое е дел од светската културна баштина и тоа треба да се афирмира. Има тука една друга работа.

Мислам дека тоа вистинско богатство на оваа култура суштински се разликува од она што вулгарниот малограѓански вкус го смета за наша културна баштина. Очигледно е дека вулгарниот малограѓанин се обидува да измисли историја, култура и традиција кои ниту постојат, ниту постоеле, а се срами од својата вистинска богата традиција затоа што истата е рурална и различна од западните урнеци. Ова е тема за психолози и психијатри повеќе одошто тема за уметници или филозофи. Од каде таа себе-омраза? Кај нас често пати критериумот за вреднување е колку некое дело личи на некој странски кич. Мене, напротив, ме интересира не моите дела да личат на посточки дела; дури не ме интересира ниту моите дела да бидат на ниво на добри светски дела. Мене ме интересира моите дела да поставуваат стандарди за тоа како се создава уметност, и тоа до сега го имаат правено. Стандардите кои моите дела ги поставуваат се мали маркери во светската културна баштина. Затоа моите филмови и се предаваат на стотици универзитети, влезени се во филмски енциклопедии и теми се на меѓународни академски конференции.

► Ако не можете да одговорите на неблагоприятното прашање - со кој од вашите филмови најмногу се гордеете, кажете ни под кое од туѓите ремек-дела на седмата уметност би се потпишале со најголемо задоволство?

Прашњето е неблагоприятно, ама и прекрасно, можеби баш затоа што е конкретно и бескомпромисно. Јас стојам зад сите мои дела и сите мои изјави - и сега и после 20 години и било кога. Лично, најдраг филм ми е „Мајки“, најдрага збирка фотографии ми е збирката фотографски пентаптихови „Пет капки сон“, а како уметничко дело особено пост-концептуалистиките настапи „1.73“ и 1АМ (повеќе информации за сите нив има на мојот вебсајт www.manchevski.com). Овие дела се малку потешки за широка консумпција, ама ми се допаѓаат - кога би бил само непристрасен гледач би ми биле најомилени од она што сум го направил - затоа што се формално безобразни (во поглед на естетската форма и формат), а емотивно комплексни. Ми се допаѓаат и затоа што се занаетски едноставни, ама богати, самоуверени. И темите со кои се бават ми се најинтересни како човек.

“Мислам дека тоа вистинско богатство на оваа култура суштински се разликува од она што вулгарниот малограѓански вкус го смета за наша културна баштина. Очигледно е дека вулгарниот малограѓанин се обидува да измисли историја, култура и традиција кои ниту постојат, ниту постоеле, а се срами од својата вистинска богата традиција затоа што истата е рурална и различна од западните урнеци. Ова е тема за психолози и психијатри повеќе одошто тема за уметници или филозофи.”

Што се однесува до туѓи филмови, јас многу ги сакам и ги ценам „Граѓанинот Кејн“ на Орсон Велс, „Добри момци“ на Мартин Скорсезе, „Кацелмакер“ на Р.В. Фасбиндер, „Среќа“ на Тод Солонс, „Станар“ на Роман Полански, „Амадеус“ на Милош Форман, „Персона“ на Ингмар Бергман, „Во царството на чулата“ на Нагиса Ошима, „До последен здив“ на Жан-Лик Годар... Овој список е скоро идентичен со списокот што пред извесно време го составив на молба на мојот јапонски дистрибутер. Кога „Прашина“ имаше премиера во Јапонија, се јавија од најголемата продавница на видеа во Токио и ме замолија со своја рака да им го напишам списокот на десетте

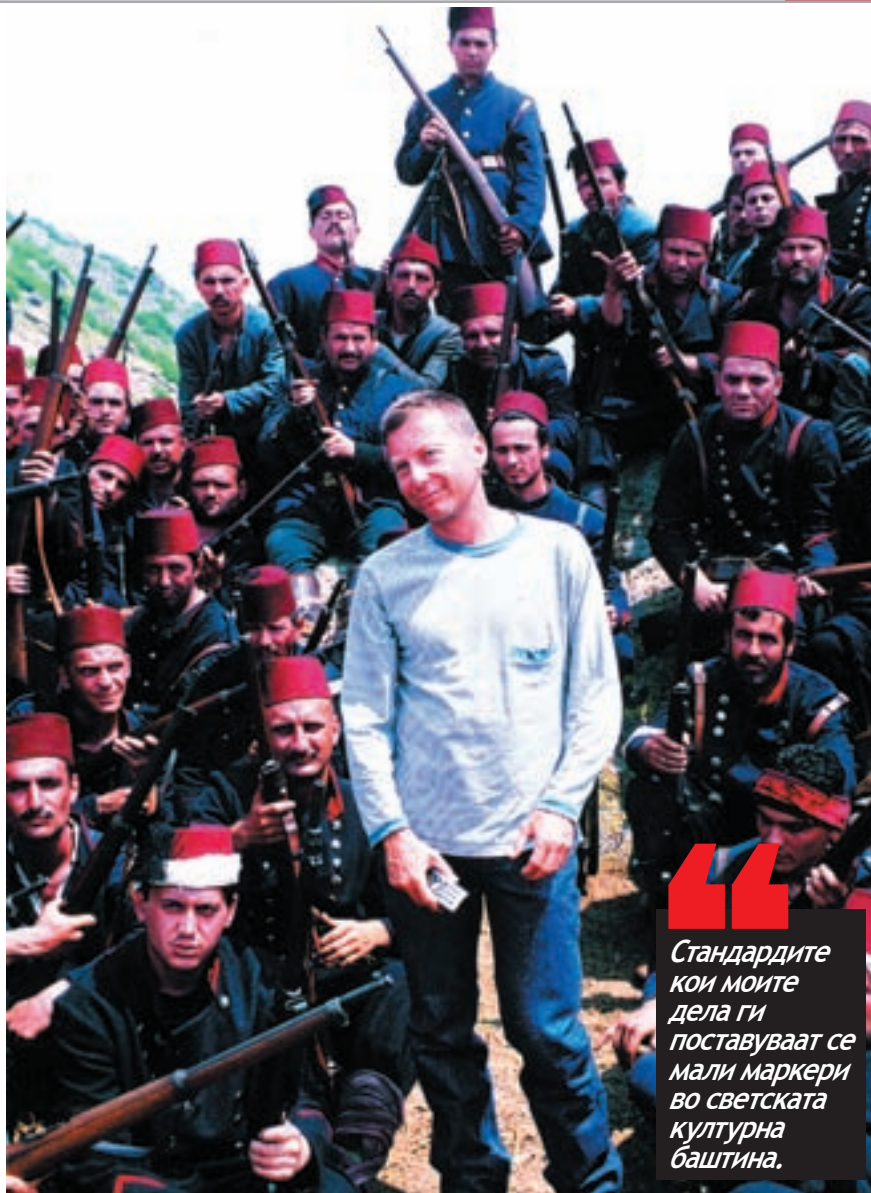
филмови кои најмногу ги сакам и ценам. Потоа тој список го увеличија, во обесја во едно крило од продавницата и целото тоа крило го посветија на филмовите што ги бев избрал, како и на моите филмови.

► Како ја оценувате денешната македонска филмска сцена и има ли нашата кинематографија потенцијал да стане меѓународно препознатлива?

Не се чувствувам многу повикан да одговорам на ова прашање. Има луѓе кои се платени тоа да го одговорат. Јас моето мислење за тоа како треба да се структурира, води и кадровски опреми македонската кинематографија го доставив до Советот за култура чиј член бев при основањето (но веќе не сум). Моите анализи, мислења и совети ги доставив и до Министерството за култура и до Филмскиот фонд во повеќе прилики, вклучувајќи го тука и периодот кога се пишуваше новиот Закон за филм. Моите совети не беа земени предвид. Тоа си е право на културно-политичкиот естаблишмент кој ја креира генералната и конкретна политика на македонската кинематографија. За резултатите треба да ги прашате луѓето во Агенцијата за филм (пораншен Филмски фонд) и во Министерството за култура. Во крајна линија, тоа им е во описот на работното место и за тоа примаат плата. Верувам дека тие се задоволни со успехите на македонската кинематографија. Јас можам да го сумирам што јас лично го имам направено во и за македонската кинематографија во овие 21 година откако сум активен тука. Ако не ги сметаме оние три години откако дипломирав во Јужен Илиној кога се обидував да снимам игран филм во Македонија (а не го снимив затоа што постарите колеги и Данчо

ги убедија тогашните политичари да го стават тој проект во бункер), јас во македонската кинематографија се појавив како аутсајдер со „Пред дождот“. Тој филм беше финансиран од Бритиш скрин и Полиграм Франција. Македонската држава влезе во филмот со 7% од чинењето, но по еден месец се повлече - пак под влијание на Данчо и неговиот партнер. Ако ја погледнете документацијата, ќе видите дека Македонија ги повлече ветените 150.000 тогашни германски марки од „Пред дождот“ во најделикатниот момент, а се врати во проектот дури откако го снимивме скоро целиот филм. Се разбира, тоа не беше пречка Македонија да си го присвои кредитот за тој филм кога тој беше поканет во Венеција и кога го обиколи светот; мене тоа не ми пречеше. На Македонија тогаш и требаше помош. Моите филмови имаат освоено повеќе сериозни меѓународни награди одошто сите уметнички дела од сите други области заедно во историјата на Македонија. Предмет се на академски конференции посветени конкретно на тие филмови, влезени се во филмски енциклопедии, за нив се пишуваат есеи и книги, се предаваат на стотици универзитети. Тоа се факти. После глобалниот успех на „Пред дождот“ кај нас дојдоа да се снимаат британски и холивудски копродукции, нешто што денес не може ни да се сонува. Јас сите мои четири проекти во овие 21 година ги генерирав во странство и ги носев во Македонија како бакшиш - филмови кои се во најголема мерка финансирани со странски пари (скоро 80%), а кои ја афирмираат оваа култура, овој јазик, кои вработуваат стотици наши луѓе и школуваат наш филмски кадар. Во Мариово и во Штип и во Скопје и во Битола и во Прилеп дојдоа да работат врвни светски професионалци, некои од нив и добитници на Оскар, и од нив можеа да учат нашите млади филмации и глумци. Во време кога јас практично

“
Стандардите
кои моите
дела ги
поставуваат се
мали маркери
во светската
културна
баштина.

Прашањето на името е идиотско!

► **Како гледате на идентитетот на Македонија и нејзините граѓани? Која е според Вас најсуштинската работа која најдобро го отсликува македонскиот идентитет?**

Идентитетот не е прашање на дефинирање и на преговарање. Тоа е нешто што човек го носи во себе и тоа е право што не може ниту да се одземе, ниту да се оспори. Не треба да се потресуваме околу глупоста на некои луѓе и политичари кои се обидуваат да направат етничко чистење врз овој народ. Тоа сега веќе тешко ќе го постигнат. На таа тема зборував во едно големо интервју кое го објави атинска „Елефтеротипија“: „Грчките политичари кои креваат националистичка хистеричка за домашни политички цели обидувајќи се со тоа да ги покријат злосторствата од минатото се тие кои ја блокираат нашата интеграција. Да бидеме искрени, прашањето на името е идиотско. Како нешто од Бекет или Јонеско. Оправдување да се воведат блокада на оваа сиромашна земја (што ја уништува нејзината економија) и да се дестабилизира со тоа што се става вето на нејзиниот прием во меѓународната заедница. Ова себично однесување е опасно. Тврдењето дека малата Македонија со нејзините 8.000 војници може да биде иредентистичка закана за својот силен сосед од НАТО, Грција со нејзините 240.000 војници, авиони и опрема е смешно. Мачо слонот

уплашен од глупче? Поважно е прашањето на пристојност. Што ти дава право да ми пријдеш и да ми кажеш како смеам да се викам? Не мислиш ли дека е тоа страшно безобразно? Најголем број луѓе во Македонија се етнички Македонци. Така се чувствувам јас, така се чувствувал татко ми, така се чувствувал и дедо ми. На почетокот на 20-тиот век имало имигранти кои се доселувале во Америка од Отоманската империја и се декларирале како етнички Македонци. Тоа се факти кои нема да се изгубат, без оглед на тоа колку детски изливи на бес грчките политичари ќе приредат или колку ембарга Грција ќе воведат. Ова може да е концепт кој тешко ќе им се објасни на граѓаните на Грција, која е веројатно последна земја во Европа која не го признава концептот на етнички малцинства (ниту нивните права), и која поради тоа била прекорувана од бројни меѓународни институции. Ова е прашање на идентитет и достоинство, есенцијални за секое човечко суштество, и длабоко е навредливо кога некој ќе се обиде да си игра со тоа.“
Од друга страна, 21. век сме. Не знам ни дали треба да се инсистира на разликите. Луѓето се во суштина сите исти, сите сакаме и страдаме, сите имаме надежи и разочарувања, љубови и таги. Луѓето се секаде исти, а разликите се само богатство и причина за радување.

30 ИНТЕРВЈУ

еднаш месечно добивав комплетни понуди да работам веќе финансирани холивудски филмови за главните студија, јас бев решен да снимам во Македонија. Јас одбив десетици и десетици големи холивудски продукции, од „Три крала“ за Ворнер Братерс до „Семе на злото“ со Бред Пит на Колумбија Пикчрс.

Со оглед на тоа дека ова интервју е за „Капитал“, да ви го посочам финансискиот ефект на моите филмови. Во сите четири мои филмови заедно македонската држава (преку четири различни македонски влади) учествуваше со помалку пари одошто минатата година македонската држава потроши на новиот филм „До балчак“. Односот на странски финансии во моите филмови во споредба со домашни финансии е скоро 5:1. Значи, за секој денар пари кои македонската држава ги вложила во продукција на моите четири филма во текот на овие 21 година, јас со мојата репутација и врз основа на вредностите на моите проекти, имам донесено скоро 5 денари странски финансии за тие исти филмови. Тоа е поголема странска инвестиција во македонската култура одошто сите странски финансии кои се вложени во македонската култура откако постои Македонија. Мене ми е особено мило што во моите четири копродукции, покрај македонската, учествуваа и владите на Велика Британија, Франција, Германија, Италија и Бугарија, како и приватни пари од истите земји и од Шпанија, плус финансиската поддршка од Еуроимаж. Ова се емпириски факти, тука воопшто и не зборуваме за афирмацијата на Македонија во свеста на луѓето во светот, за 40 меѓународни награди (од Златен лав до Номинација за Оскар, од Бразил до Тајпеј), над 200 фестивали, и над 50 земји каде овие филмови се'уште се во комерцијална кино, тв и видео-дистрибуција. Колку за информација, во 2010 Филмскиот фонд на Македонија одби воопшто да го разгледува барањето да изработи копија од мојот филм „Мајки“ и да го титува на англиски пред светската премиера во Торонто. Со други зборови, државата беше подготвена мојот филм да го стави во бункер уште пред тој и да се појави на светската сцена. Потоа одби да ја поддржи и номинацијата за Оскар на „Мајки“. Не знам дали Данска така го третира Ларс Фон Трир, дали Грција така го третираше Ангелопулос, Русија Микалков, Франција Таверније или Југославија Кустурица. Еве ви уште една информација: „Мајки“ играше на 40 светски фестивали, од Бразил до Индија, од Берлин (фестивал од А категорија) до Торонто. Собра седум награди и номинации. Јас присуствував на над 20 од тие фестивали, како гостин од Македонија. Во текот на овие четири години сите тие активности за афирмација на македонската култура беа поддржани од страна на Филмскиот фонд и Министерството за култура, значи од македонската држава, со нула денари и со нула организациска и инфраструктурна поддршка.

► **Ќе беше ли Милчо Манчевски она што е денес ако на неговото филмско образование му недостасуваше американската компонента?**

Не верувам. Јас се доживувам себеси како летачки Холанѓанин, како осамен каубој, како човек кој е доброволно без татковина. Повеќе сум Њујорчанец (каде живеам веќе 29 години), одошто Американец. Како дете јас се формирав во Скопје, ама како возрасен моите интелектуални и естетски интереси, како и мојот темперамент се оформени од Њујорк. Јас цело време учам. Ја гледам својата еволуција и во делата и во размислувањето.

► **Што работите во моментот и какви се вашите професионални планови за наредниот период?**

Подготвувам филм во Берлин, германско-британска копродукција. Лето го работев берлинскиот дел од кастингот, а сега заминувам за Њујорк, каде треба да ја докомплетирам актерската екипа. Паралелно со тоа, интензивно фотографирам и се трудам да најдам време да почнам да работам на изборот на слики за следната изложба кај мојата галеријата во њујоршко Челзи, Мијако Јошинага. Завршувам еден текст за искуствата кои произлегуваат од преточувањето на сценарио во конкретен филм. Текстот е централно излагање на конференција која ќе се одржи во октомври во Потсдам, а потоа ќе биде објавен во книга.

► **Сте снимале во многу земји, на многу локации. Низ призмата на вашето око - објективи, која е најубавата локација во светот за на камера, а која би ја препорачале за**

живеење?

По прашање на фотогеничност тоа е Индија. Каде и да се завртиш имаш богат кадар. Мислам дека би можел таму и да живеам, иако Индија е многу напорна. Како да си на друга планета, воздухот е набиен со историја и со мириси, екстремите се пред тебе цело време, а луѓето како да немаат план, немаат утре, немаат намера, туку живеат во денешниот миг. Други две места кои се и визулено богати, а и добри места за живеење се Њујорк и Мариово.

► **Македонија е земја која денес се соочува со многу проблеми и која тешко и бавно се развива на секое поле. Кое е според Вас најголемиот проблем кој ја ограничува Македонија на патот да стане подобро место за работење и живеење?**

Широко распространетото нечесно однесување и пасивно-агресивниот однос кон околината и кон себе.

► **Како Вие гледате на Македонија во иднина?**

Се надевам дека ќе преовладеа чесен, проактивен и позитивен однос, кој ќе го промени животот тука на подобро.

► **Поминаа 20 години откако го направивте пред дождот. Колку Македонија**

денес успеа да ги надмине конфликтите од филмското сценарио?

На шпицата на „Пред дождот“, на почетокот, стои „Сказна во три дела“. Тој филм немаше намера да биде документарец за настаните во Македонија или во Југославија. Тој е уметничко дело со други намери. Мислам дека емотивната вистина која е во центарот на тој филм е она што го чини вреден и вечен, а не политичките или општествени отсликувања и пресликувања. Тоа што едно вакво универзално дело се отсликува и во конкретната стварност е само бонус.

Јас се доживувам себеси како летачки Холанѓанин, како осамен каубој, како човек кој е доброволно без татковина. Повеќе сум Њујорчанец, каде живеам веќе 29 години, одошто Американец.